

Grenaa Lystanlægs historie

Af
Carl Svenstrup

GRENAA
Orenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1938

Grenaa Lystanlægs historie

Af
Carl Svenstrup

Indholdsfortegnelse

Grenå Lystanlæg 1858	8
Fornøjelser i Grenå Lystanlæg i gamle dage.....	10
Vauxhall i Plantagen	12
Grundlovsfesterne	14
Rids over plantningen.....	17
Sommerkoncerterne i plantagen.....	19
Plantagen bliver for lille.....	21
Den nye landevej fra Randers til Grenå.....	23
Det nye anlæg	25
Det gamle anlægs senere anvendelse.....	28

For 100 år siden lå Grenå, hvad den allernærmeste egn angår, i fuldstændig skovløse omgivelser. Af alt det, der nu hører til det gamle og det nye anlæg, var dengang ikke fjerneste antydning. Ja, ikke engang det lille anlæg ude ved Søndre Mølle, hvor nu Villa »Pax« ligger, eller granskoven ved Hesselhede eksisterede. Kun mod nord mødte øjet lidt grønt, nemlig den i 1822 anlagte nye kirkegård, ved Nørreport, hvis træer så småt begyndte at vokse til. Når folk skulle arrangere festligheder om sommeren, var det Enslev Skov eller Lykkesholm Skov, man tyede til.

Omkring 1812 foretoges den første svage begyndelse til grundlæggelse af det smukke, grønne bælte af træer, som nu på de to sider omslutter Grenå. Og begyndelsen var det, som vi nu kalder Det gamle Anlæg, eller rettere sagt kun en strimmel deraf.

Angående de nærmere enkelt heder ved dels anlæggelse ved jeg kun meget lidt, og der er vist ikke nogen hjælpeklender at ty til. Det er jo endnu før de ældste avisers tid. Kun er det en kendsgerning, at 3 Grenå borgere, nemlig apoteker Dahl, distriktslæge Arendrup og toldkasserer Gether, var de virksomste ved dels grundlæggelse.

Af mundtlig tradition ved jeg, at man i almindelighed anså Gether for ideernes fader. Han havde vist nok gjort tjeneste i Randers, hvor man i byens udkant havde smukke anlæg, og han var senere, da han flyttedes fra Grenå til Randers, virksom for at udvide disse. Ligeledes er det en kendsgerning, at byen har afgivet plads til dette anlæg. I fortegnelsen over byens jorder fra 1816 slår: »... nr. 10, parcel ved Vesterport, indhegnet og ½ tdr. land stor, benyttes til træplantning ...«. Udgiften til træerne er vist nok afholdt ved frivillige gaver fra en snævrere kreds af mere interesserede beboere. Som en anekdotisk fremstilling hvis historiske nøjagtighed jeg er uden midler til at kontrollere, skal

jeg nævne, at gamle Hartmann fortalte, at dengang de små træer var skaffet og skulle plantes, skete det på den måde, at en del af byens håndværksmestre stillede nogle af deres læredrenge til rådighed til gravning af plantehuller m.m. et par eftermiddagstimer i nogle dage. Byens markmand skulle lede arbejde og forestå plantningen. Der fandtes dengang ingen gartner i Grenå. Men sådanne unge fyre var jo ikke så nemme at holde i ørerne, og markmanden havde så en dag måttet gribe til at stikke en af dem en lussing. Det gav anledning til en strejke, vist nok den første i Grenå bys historie, idet drengene gik hjem og erklærede, at de ikke ville fortsætte. En lussing af læremesteren eller svendene vankede der vel så tit, det var i sin orden. Men det må altså have krænket deres værdighed at få den tildelt af markmanden. Efter sigende trådte byfoged Ågård mæglende til og fik stuttet et forlig, således at træerne blev plantet.

I »Grenå Avis« for 15. maj 1858 findes den første trykte skildring af anlæget. Da den ved hele sit kuriøse gammeldags sprog og ved forslagens naivitet er ganske morsom og i virkeligheden i få ord oplyser, hvordan det stod til med anlægget 16 år efter dets grundlæggelse, anføres artiklen som helhed her. Det mau stadig erindres, at det kun er det gamle anlæg, der tænkes på, ja, strængt taget kun halvdelen af det, som vi nu kalder således. Hele »Volden« og den søndre side ud mod vejen eksistrede ikke dengang og meget mindre det nye anlæg, som først kom til hen mod 1880.

Grenå Lystanlæg 1858

skriver »Grenå Avis« d. 15. maj, »Det er nu omtrent 16 år siden, at de herrer apoteker Dahl, stiftsphysicus Arendrup og ritmester Gether grundede det anlæg udenfor Grenå Vesterport, som nu, efter at træer-

Byfoged O. Nyeberg.
Medlem af den første faste komité for
afholdelse af de årlige Grundlovsfester.

Vicekonsul N. Kock, mange årig
formand for kommunalbestyrelsen,
medlem af komiten for afholdelse
af Grundlovsfester.

ne ere voxede til, afgiver behageligt samlingssted og spadseregang for indvånerne.

Man må vist nok være de mænd takskyldige, som først fattede den tanke, at skabe en lund i vor skovløse egn, og at de i årenes løb sørgede for det heles vedligeholdelse, lige som man bør påskønne den senere bestyrelses omhu i så henseende, navnlig hr. borgerrepræsentant Vessings talent og opofrelse. Men på den anden side må man beklage, at folk, som vise pøbelagtig opførelse skulle have adgang til dette smukke anlæg, for ved deres uhumske adfærd at kunne bevise, at hovedforskellen mellem dem og de umælende er den, at de gå på to og de andre på fire been.

Det er naturligvis umuligt, såvel for politiet, som for nogle få, som interessere sig for sagen, at håndhæve orden og påsee, at uanstændige misbrug, som ved deres afkyelighed forstyrre publikums fornøielse, ikke finde sted, og vi troe derfor at handle i opinionens ånd, eller dog i den bedre deels af samme ved at, at en forening dannede sig, hvis medlemmer skiftedes til at møde i anlæget hver helligdagsaften, eller andre aftener, når vejret var godt, for at forebygge de skandaler i fremtiden, som have givet anledning til disse tiljer. [Red.]«

Hvilke skandaler det drejer sig om, vides ikke. Men formentlig må det have været mere alvorlige ting end færdsel uden for gangene, afbrækning af grene eller deslige, nogen forening til værn for anlæget dannedes dog vist nok ikke. Derimod kan der få uger efter en artikel i avisen, underskrevet »flere borgere«, som slog til lyd for, at det ville være til stor fordel og til yderligere glæde og behagelighed for byens indvånere, om det forholdsvis lille anlæg kunne blive noget større. Og som en udvej dertil blev gjort opmærksom på, at vejinspektøren netop i de dage var ved at afstikke den nye landevej til Randers. Det

foresloges, at man mens, det endnu var tid, erhverede den gamle vej og lagde den til anlægget. Desuden, at man indtog et godt stykke af den syd for vejen liggende del af Fælles Kæret samt det nærmest mod mod landevejen liggende jordstykke. hvor rebslager Balle havde sin bane, og som lå lige inden for diget langs vejen. Til læsernes orientering må jeg her lige minde om, at den gamle Randersvej havde retning lige ind mod Lillegade, og at anlægget den gang var en lang spids trekant, kun ca. halvt så bred som nu, men omtrent af nuværende længde. Et blik på vedføjede gengivelse af kortet i 1. udgave af »Trap« fra år 1838 vil være oplysende i den henseende. Planen var meget tiltalende. Kun skulle der hengå 12 år, inden der blev bukser af det skind. Så længe varede det nemlig, før den nye landevej førtes frem til Grenå.

Fornøjelser i Grenå Lystanlæg i gamle dage

Hvad var det nu for »glæder og behageligheder for byens tndvånere«, som indsenderne af den sidstnævnte artikel tænkte på? Ja, også der giver »Grenå Avis« en pegepind med hensyn til svaret.

Her var nu først Grundlovsfesten, som faldt lige umiddelbart efter disse indlægs fremkomst. Avisen skriver:

»Grundlovens 9. årssdag højtideligholdtes her i byen med flagning fra den tidlige morgenstund, og om aftenen samledes en del af byens borgere til et festmåltid på Gjestgivergården, hvorfra de med musik i spidsen droge i procession til byens plantage, hvor Musikforeningen og Sangforeningen afvekslende foretog adskillige numre, og hvor en æret taler i dagens anledning, ledsaget af nogle velvalgte ord udbragte et leve for Grundloven, der modtoges med almindeligt bifald. Fra plantagen drog man til byens torv, hvor festligheden endte med afsyn-

Sadelmagermester M. C. Henrichsen,
Håndværkerforeningens mangeårige for-
mand, Medlem af Komiten for Alholdel-
se af Grundlovsfester.

Skræddermester A. J. Lyngbye,
Byrådsmedlem i 27 år,
Våbenbrødreforeningens første formand.
Meget benyttet festtaler.

gelse nogle fædrelandske sange og et nidobbelt hurra for Grundlovens giver, Kong Frederik den Syvende.»

Allså, Grundlovsfest i egentlig forstand kan det ikke siges at have været, men efter en fællesspisning på Gæstgivergården på Storegade sluttede man altså af med en tale samt sange og musik i anlæget til fornøjelse for selskabet selv og for andre tilstedeværende.

Af og til om sommeraftenerne var der servering i plantagen. I avisen står således i 1858, at »Mandag d. 14. juni beværttes i plantagen med rødgrød, kage og drikkevarer. C. Kaiser«.

Kommunalbestyrelsen udlejede dengang for et år ad gangen stadelplads til et beværtningssted. Den var i nogle år udlejet til underskrivervren, C. Kaiser, der altså havde lov til visse dage eller aftener, formentlig efter eget forgodtbefindende, at servere i det grønne. Kaiser havde vist nok tidligere været mejeriforpagter på en af omegnens herregårde, men var kommet derfra. Han døde året efter ret pludseligt på en fodrejse på Djursland. Enken havde en lille pogeskole, forsøgte sig også med en lille handel, men det gik ikke ret godt. Hun fortsatte et par år med sommerbeværtningen i anlæget, men sad i forfærdelig knappe kår, således at der i 1862 holdtes auktion over hendes beværtningssted i Grenå Anlæg. Det solgtes for 34 rdl. til manufakturhandler G. M. Jensen, som beholdt det i en række år og udlejede det.

Avisen meddeler også, at samme Louise Kaiser i sommermånederne »daglig aftager portraiter i plantagen fra kl. 10-4«. Det var i den fotografiske kunsts allerførste barndom, hvor ateliererne knap eksisterede og i hvert fald var yderst primitive. Og her i plantagen havde Madam Kaiser jo gratis plads og desuden lys i overflod. Og stærk belysning var en nødvendighed for datidens fotografiske plader, der arbejdede meget langsomt.

Koncert en søndag eftermiddag
i det gamle anlæg. Tiden er ca. 1900.
Læg mærke til de gamle primitive lygter.

Beværterne i anlæget skiftede ret hurtigt. I 1862 var det Bågø fra Gl. Gæstgivergård, som altså må have lejet beværtningsstedet af købmand P. Jensen og retten til udskænkning af byrådet. Året efter var det gæstgiver A. Andersen, som fortsatte til 1870, da han for nogle år afløstes af Julius Højmark. Under Bågø, som jo i mange måder nærrede store planer og ikke savnede initiativ, var beværtningen på søn- og helligdage åben fra morgenstunden og søgnedage fra kl. 5 eftermiddag. Det har selvfølgelig været altfor voldsomt for en lille by som Grenå og slet ikke kunnet svare sig. Og efter Bågøs tid gik det da også i et mere moderat tempo. Selvfølgelig har det nærmest været ved Musik- og Sangforeningens koncerter og ved andre særlige lejligheder, at der var noget at gøre for restauratøren. Den førømtalte sommer, altså 1858, foranstaltede musikforeningen et par meget vellykkede festligheder. Således giver avisen for 23. aug. referat af et

Vauxhall i Plantagen

Det af Musikforeningen i aftes i byens plantage foranstaltede Vauxhall var særdeles smagfuldt arrangeret, og skjøndt det var fuldmåne var himmelen klar, tog det sig dog prægtigt ud i det lille anlæg, der var besøg af over 600 mennesker. Det var første gang, at Grenåenserne i

deres egen by fik en forsmag af de københavnske Tivoli-Aftener, og ligesom hele arrangementet blev roest, således ville vist nok mange ønske, at det blev gientagen, så meget mere som omegnens beboere ei vare tilstede i noget stort antal, og der altså endnu engang kan ventes talrigt besøg.« En sådan gentagelse fandt også sted hen på efteråret. Disse festligheder var altså arrangeret af Musikforeningen. Men ellers blev det nærmest »Fut-Jørgensen« som enten alene eller i forening med gæstgiver A. Andersen kom til at stå for dem i de følgende år. Jeg skal give en lille prøve ved hjælp af nogle avertissementer:

»10. maj 1863. Musik, fyrværkeri og ballonopstigning søndag eftermiddag fra kl. 7. Entre 1 mark for voxne, 8 skilling for børn.
J. Jørgensen.«

»27. sepember 1863 musiceres af Musikforeningen sidste gang i år. Efter opfordring afbrændes et brilliant fyrværkeri Ballonopstigning kl. 6½. Entre voxne 1 mark, børn 8 sk.
J. Jørgensen.«

»I anledning af Istedslagels årsdag, fredag d. 25. juli 1862, musik og fyrværkeri. Hovedindgangen oplyses med coulørte lamper. Indgangen åbnes kl 6. Entre 8 skilling pro persona.
J. Jørgensen.«

Illumination med kulørte papirlamper eller udhulede græskar, ballonopstigning og fyrværkeri var altid på programmet, når Fut-Jørgensen lavede fester, og det hvad enten de nu kaldtes Høstfest, Georginefest eller Fyrværkerifest. Men der kunne også i plantagen holdes fester

Søndagskoncert i Det Gamle Anlæg.
I baggrunden ses
»Restaurationsbygningen Skovlyst«,
som dengang tilhørte Brd. Lassen.

i mere specielle anledninger. Vi har lige set, at man i 1862 festligholdt Isteddagen i anlægget. Dagen havde været fejret i adskillige år, men festerne havde de foregående år været henlagt til Enslev Skov.

Grundlovsfesterne

I det foregående er også fortalt, at borgerskabet efter en Grundlovsfest på Gl. Gæstgivergård i 1858 begav sig ned i plantagen, og at Musik- Sangforeningen der gav nogle numre. Det kan jo kun i uegentlig forstand kaldes en Grundlovsfest, og det samme må siges om en fest, som fandt sted på Grundlovsdagen i 1863. Den fejredes på en ikke helt almindelig facon og var arrangeret - ikke af nogen lokal forening, men af en om rejsende skuepiller, Christian Nielsen. Der var heller ikke i dens forløb nogen tilknytning til dagens betydning, idet der ingen taler holdtes. Festen åbnedes kl. 6 med børnebal i runddelen. Derefter opførtes kl. 8-9 et par små skuespil af Chr. Nielsen selv og en partnerske på en lille interimistisk friluftsscene. Derpå kl. 9-11 dans i runddelen for voksne og endelig »Fyrværkeribagateller«. Som man ser, var det udelukkende den »ikke-højtidelige« del af festen, som blev afholdt.

Denne Grundlovsdag blev forresten meget mærkelig. Slet ikke formedelst forannævnte festlighed i plantagen, for den har næppe været

Musikdirektør Carl Møller.

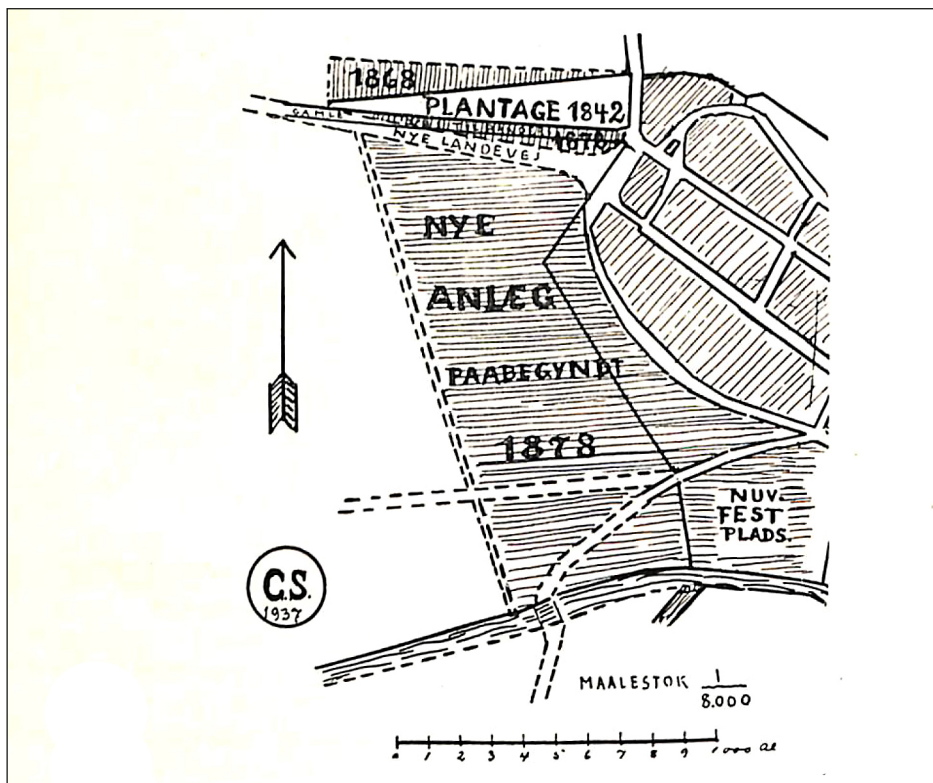
ret betydelig eller ret stærkt besøgt, men derved, at der i »Grenå Avis« i de følgende dage førtes en lidenskabelig fejde i anledning af, at byfoged Nyeberg nævnte dag havde forbudt flagning fra Rådhuset, uagtet kommunalbestyrelsens formand, konsul Koch, havde sendt kommunens bud op på Rådhuset med et flag og med ordre til at hejse det. Avisen var vist nok i overensstemmelse med den store dele af befolkningen, når den opfattede dette træk som udtryk for byfogedens »Ligegyldighed og ringeagt for Kong Frederik den Syvendes hædersdag og det danske folks festdag«. Udtrykkene i de indsendte indlæg blev så voldsomme, at de endte med sagsanlæg fra Nyebergs side. Der konstitueredes en sættemand i sagen. Da de påankede artikler var indsendt anonymt, og da bladets redaktion ikke ville opgive indsenderne, blev det redaktøren selv, som måtte undgælde derfor og idømtes en større penge bøde. Det påfølgende år, kriseåret 1861, var der selvsagt ingen stemning for at holde Grundlovsfest. Men året efter holdtes så til gengæld en meget storstilet fest, den første egentlige Grundlovsfest, som er holdt i Grenå Plantage. Grundlovsdagen faldt i 1863 på 2. pinsedag, og dette var vel nok medvirkende til festens succes. Det var første gang, at festen var ordnet af en i dennes specielle anledning sammensat komite. Den bestod af 18 af byens mere fremtrædende borgere. Af disse var ca. en trediedel byens embedsmænd, byfoged, toldforvalter, postmester og præster. Resten var nogle af byens mest kendte købmænd og håndværkere, delvis medlemmer af kommunalbestyrelsen. Det er ganske pudsigt at læse denne komites annonce om, »at da det må antages at være et almindeligt ønske, at festen bliver tilgængelig for enhver, også for den ubemidlede, og da dette ikke kan ske, medmindre billetprisen sættes så lavt som muligt, så opfordres ærede medborgere til at tilstille comiteens medlemmer et bidrag til hjælp til dækning af

Musikdirektør Carl Møller
og hans orkester i 70erne.
Møller selv ses i midten i første række.

udgifterne ved festens afholdelse, stort eller lille efter evne, således at billetprisen kunne blive ganske lille«. Nogle bidrag må vel nok være indkommet, thi billetprisen sattes til 1 mark for voksne og 8 sk. for børn. Billetterne kunne på selve festdagen købes hos købmand Ehrenreich på Torvet samt ved indgangen. Og om festens forløb oplystes næste dag, at den havde været besøgt af 12-1400 mennesker, dels fra byen og dels fra landet. »Kl. 4 samledes deltagerne på Torvet, hvorfra man i procession med musik og faner i spidsen drog ud til den festligt smykkede plantage. Festen åbnedes med en sang og derpå følgende tale for hs. maj. kongen; derefter fulgte sange og taler for Grundloven, Frederik den Syvendes Minde, Fædrelandet, slesvigerne og modersmålet. Efter talen for Frederik den Syvendes minde fik kærligheden til den afdøde konge og veemoden over hans så tidlige død sit udtryk derved, at forsamlingen blottede hovederne; alle de øvrige taler ledsagedes af jublende harraråb. Efter den alvorlige del af festen morede man sig med dands og anden lystighed indtil kl. 12, da man atter i procestion vendte tilbage til Torvet, hvor forsamlingen efter forskellige hurraer skilles ad«.

Rids over plantningen omkring Grenå på grundlag af kortet i Traps I. udgave 1858.
 - Det ældste anlæg fra 1842 er hvidt. Udvidelserne mod nord fra 1868 og mod syd fra 1872 er forsynet med lodret skravering. Den gamle Randers landevej gik midt i sidstnævnte del. Det nye anlæg, som påbegyndtes i 1878, er forsynet med vandret skravering.

Det var den første virkelige Grundlovsfest, som er holdt i Grenå, og dens program var således, at det faldt i folks smag. Det kan da også siges, at så nogenlunde efter denne recept forløb Grundlovsfesterne her i byen i den næste menneskealder eller endnu længere.

Festen gav et lille overskud på 64 rdl. I et møde af festkomiteens medlemmer besluttedes det, at dette beløb skulle danne en grundfond, der skulle blvie stående til de følgende år, og at der skulle udnævnes en permanent komite til fremdeles hvert år at foranstalte Grundlovsfest afholdt. Der til valgtes 5 af udvalgets medlemmer, nemlig jusititsråd, byfoged Nyeborg, postmester Skjerbæk, konsul Kock, der var kommunalbestyrelsens formand, samt sadelmager C. Henrichsen og købmand Adolph Lyngbye. Disse blev siddende en årrække, dog med enkelte supplanter formedelst dødsfald eller bortrejse, og foranstaltede flere vellykkede Grundlovsfester. Først langt senere blev det skik, at nogle af byens større foreninger herefter valgte 2 á 3 medlemmer, der sammentrådte som komite og arrangerede Grundlovsfesterne. Og endelig

langt senere igen, et godt stykke op i vort århundrede, da borgerskabet havde tabt interessen for at høre om dagens betydning, og da det hele interessen for de nationale fællesminder var omtrent forsvundet, gik Grundlovsfesterne over til at blive rent politiske fester, som tilrettelagdes af bestemte, skiftende, politiske partier og i hovedsagen kun besøgtes af vedkommende partis medlemmer. Der var da forlængst indtrådt det forhold, som har fundet sit udtryk i de klassiske linier:

En Mand står op og siger smuk Ord,
jeg tror de samme Ord han sa' i Fjor,
han takker Freddik for Folkegaven.
Men ingen hører ham, for der er Dans i Haven.

Ved Grundlovsfesten i 1866 indviedes Våbenbrødreforeningens fane. Det skete på Torvet, før processionen afgik, og efter en tale af formanden, skræddermester Lyngbye, og afsyngelse af et par sange marchedes til plantagen. Ved ankomsten gjordes holdt. Våbenbrødrene stillede op i esplier, og hele den ca. 2000 mennesker store procesion drog derigennem ind i plantage, som af byens damer var smykket på det festligste. Talerne holdtes af justitsråd Nyeborg, redaktør Færch og postmester Skierbek. Sidstnævnte var i de år ganske utvivlsomt byens fineste lejlighedstaler. Han havde et godt hoved, var belæst og havde let ved at begejstes. Han var på en gang vittig og skarp, ja til tider lige frem giftig. Han var en begejstret tilbeder af den nye Grundlov og af de friheder, den havde skænket folket, og forstod altså at forme en tale på en fiks og vittig facon. Og når som helst borgerskabet samledes, tog han tit og gerne ordet.

En anden af dagens taler, skræddermester Lyngbye, var ny i faget.

Skoleinspektør H. Reventlow,
byrådsmedlem.
Meget virksomt medlem
af plantningsudvalget.

Men i de kommende mange, mange år skulle han ved Grundlovs-festerne og ved andre nationale eller folkelige fester få sin visse plads på talerstolen eller senere på pladsen på Torvet nede ved Kong Frederiks Mindestøtte, som rejstes i 1881. Om festens forløb skriver avisen dagen efter: »Under hele festen herskede en munter og hjertelig stemning, og først ved midnatstid vendte man tilbage til byen, hvor endnu forskellige hurraer veksledes«. Tilbage til byen! Ja, det lyder jo, som om man dengang virkelig regnede det for en hel udflugt at gå ned i plantagen og holde fest.

Sommerkoncerterne i plantagen

Musikforeningen, som i 50erne og 60erne havde spillet en stor rolle, og hvis aktive medlemmer udelukkende bestod af borgere, som dyrkede musikken conamore, var hen mod 1870 trådt stærkt i baggrunden. I stedet opdukkede så en ung energisk mand som direktør for et orkester, der ikke alene spillede til dans, men som afløste Musikforeningen som koncertgiver. Manden var Carl Møller, der var af gammel Grenåslægt. Det forekommer mig, at jeg har læst, at han et par år havde været dirigent for Musikforeningens orkester, men var kommet i uenighed med dette. I øjeblikket kan jeg ikke finde bestemte beviser derfor, og det man derfor slå hen.

Carl Møllers første offentlige optræden som koncertgiver - i hvert fald under eget navn - var, så vidt jeg kan se, pinsemorgen 1869, da han med sit orkester musicerede i Plantagen fra kl. 5 til 6. Og da der jo efter god gammel skik skal spises og drikkes, for at man skal kunne nyde en koncert, så beværtedes ved samme lejlighed med te og kaffe af gæstgiver A. Andersen, der var ejer af »Hotel Grenå«, nuværende »Skandinavien«. I sommerens løb musicerede Møller og hans orkester

en gang om ugen i Plantagen. Det var enten søndag eftermiddag kl. 5-7½ eller også om aftenen kl. 8-10.

Carl Møller var søn af snedkermester V. Møller, som boede i Østergade, og han begynde som selvstændig musikdirektør i januar 1869, idet han i avisen averterede, at efter at han havde »samlet et nyt musikkorps«, tilbød han sig med musik til baller, skovture og andre festlige sammenkomster med fra 1 til 8 stemmer. »Sørgemusik kan leveres«. Udtrykket »samlet et nyt musikkorps« synes at bekræfte den formodning, jeg før udtalte om, at Møller først en tid havde været dirigent for »Musikforeningen«s orkester og først fratrådte denne post som følge af en enighed. Hans nye orkester har i modsætning til Musikforeningens sikkert været et rent fagligt, der dyrkede musikken som et erhverv, hvilket selvfølgelig ikke udelukkede, at der hos medlemmerne deraf samtidig var stor musikalsk interesse til stede.

I tidens løb forenede samme Carl Møller flere andre musikalske virksomheder med selve den som musikdirektør. Han havde en ikke ubetydelig handel med nye instrumenter og modtog alle slags brugte musikinstrumenter til reparation. Han havde en musikskole, hvor unge mennesker kunne få uddannelse. Og hvis de var udenbys, kunne de tillige hos ham få ophold og bolig i læretiden. Og endelig begyndte han en udgivervirksomhed af noder, der i årenes løb voksede til en ret anseelig størrelse. Derom skriver »Grenå Avis« 18. juni 1880: »Som bekendt driver hr. Musikdirektør C. Møller her i byen en ikke ubetydelig forretning med musikalske instrumenter og særlig udgivelse af dandse- og anden let musik, hvoraf den overvejende deel er hr. Møllers egen komposition, ligesom de trykkes i et af ham selv indrettet autografisk nodetykkeri her i byen. Hvor vidt hr. Møllers kompositioner ere af større eller mindre værdi, tør vi ikke have nogen mening om, men en

Udsigt over den smalle bro ved den gamle å's udløb i Kanalen. Tiden er 80'erne. De små planter er træerne, som nu begrænser festpladsen imod åen, og som delvis ryddedes i sommer. I baggrunden ses Kommuneskolens ældste bygning og den åbne gymnastikplads med klatreapparatet. Der var dengang ingen gymnastiksal.

kjendsgjerning er det, at de ere meget søgte af musikere fra alle landets egne, hvorfor hr. Møller kan glæde sig ved et større antal abonnenter. Og at de også have fundet vej udenfor vort lands grændser, derom vidner en smigrende ordre fra Amerika, som vi have haft leilighed til at see. Denne skal imidlertid ikke være den første fra landet hinsides Atlanterhavet, skjøndt man skulle tro, at musikerne derovre kunne få musikallier på lettere måde end at forskrive dem fra Grenå.« - Omkring nytårstid 1883 forlod Møller Grenå og flyttede til Skive, hvor han forblev nogle år for derefter at drage til Århus, hvor han fik et stort og anset orkester, og hvor han for blev til sin død.

Det er hævet over enhver tvivl, at Carl Møller i de ca. 15 år, i hvilke han var musikdirektør i Grenå, viste sig som en habil leder af sit musikkorps og tillige havde nogen betydning for byens musikliv, selv om flere af hans musikere var ret unge og umodne. Det var ham, som gennemførte, at orkestret sommeren igennem gav nogle ugentlige koncerter i Plantagen, som det ganske vist kneb for ham at få honoreret. Og endelig havde han, som vi forhen har set, et vist musikalsk talent således at han selv kunne skive dansemusik og koncertnumre.

Plantagen bliver for lille

Efter delte sidespring til byens første faste orkester og dets dirigent vender vi tilbage til hovedemnet. Det kan da straks siges, at ved flere og flere lejligheder blev Plantagen taget i brug både til festligheder og møder, men at det stadig var Grundlovsfesterne der samlede det stør-

Nye anlæg i 1897.

Vejen, som fører ud i Kæret. I baggrunden ses Teknisk Skole og Håndværkerforeningens Alderdomshjem. Menighedshjemmet er endnu ikke opført.

ste antal deltagere. Det var da også efter en af disse, at det offentligt kom til orde, at Plantagen var ved at være for lille til de mange mennesker. Således skriver avisen dagen efter Grundlovsfesten i 1868 efter først at have refereret dagens vellykkede forløb og omtalt, at justitsråd Nyeborg talte for kongen, apoteker Hoffmeyer for Grundloven, konsul Kock for fædrelandet, skræddermester Lyngbye for Dannebrog og atter apoteker Hoffmeyer for slesigerne, følgende: »Det viste sig i år som ved flere lejligheder, at Plantagen egentlig er for lille til afholdelsen af større fester. Ønskeligt var det, om man snart ville tage under overvejelse, hvor en mere passende plads kunne vindes og denne da snarest ved plantning kunne påbegyndes«.

Stemningen for en udvidelse har åbenbart været stærk i byen, for allerede samme efterår skred man til en udvidelse, idet man inddrog et betydeligt stykke, der lå nord for den første plantage. Det var den bakke, som vi i almindelighed kalder »Volden«, og som danner en spids trekant, svarende til det oprindelige stykke, dog at den vender spidsen lige modsat dette og den havde ende ud mod vest. På den måde blev plantningen udvidet til næsten det dobbelte, og dens grundplan fik nu nærmest form som et rektangel.

Næste år måtte man til Grundlovsfesten helt holde sig borte fra Plantagen og lægge festen hen til den åbne plads lige syd for denne, altså på den anden side af den daværende Randers landevej. Avisen skriver: »Festen var forlagt til det lige over for Plantagen beliggende kjær, dels af hensyn til nyplantninger i anlæget og dels fordi det al-

lerede i fjor viste sig, at der var for lidt plads«. Som ny taler optrådte dette år byens nye lærer, H. Reventlow ligesom en anden ny lærer, N. S. Munch, dirigerede et par sangkor, der sang en række flerstemmige sange. Det var dels Grenå Musikforenings medlemmer, dels et kor af 50 skolebørn. Begge dele karakteriseres som »en ny attraktion for festen«. På denne plads holdtes Grundlovsfesterne derpå i en del påfølgende år, medens mindre festligheder, bl. a. sommerkoncerterne, stadig afholdtes i Plantagen.

Som tidligere omtalt var man i slutningen af 50'erne ved at påbegynde landevejen.

Den nye landevej fra Randers til Grenå

Den fik på væsentlige punkter et helt andet forløb end den gamle, idet den fik så nogenlunde retning i en lige linie fra vest til øst. Den gamle havde bugtet sig ud og ind, idet den dels tog hensyn til terrænet, dels til egnens bebyggelse. Lige ind mod Grenå var den projekteret at skulle gå et lille stykke sydligere end den gamle, således at der altså ville fremkomme et disponibelt stykke jord af form som en smal trekant, der i den bredeste ende, ind mod byen, var omtrent af bredde som det dobbelte af vejbanen eller ca. en snes meter. Det var dette stykke, som man allerede i 1858 havde udset til udvidelse af Plantagen. Men i lange tider, vist nok omtrent en halv snes år stod arbejdet helt stille. Det gik endogså så vidt, at der ved et møde af borgerskabet i februar 1870 afsendtes et andragende til Indenrigsministeriet angående fuldførelse af den forlængst påbegyndte chausse. Henvendelsen gav frugt, endda omgående, idet der samme sommer berammedes et møde mellem myndighederne og Grenå Byråd til sagens fremme. I byen var der en del uenighed om, hvor den nye landevej skulle udmunde. Den gamle

gik direkte ind i Lillegade. Vejinspektørens projekt gik ud på, at den nye skulle lægges så meget sydligere, at den kom til at få retning lige midt mellem de to gader. Og nogle borger, vel nærmest af dem, der havde interesser på Storegade holdt på, at den nye vej skulle løbe direkte ind i Storegade, bl.a. for at der kunne blive en så meget bredere trekant at lægge til Plantagen. Med rette svarede hertil, at »den vestlige del af Storegade i dens [dærværende] skikkelse ikke just egnede sig til at indgyde de tilrejsende, der kom hertil ad landevejen, synderlig respekt for den der eksisterende skønhedssans, eftersom både gaden selv og de omgivende ejendomme og grunde var i en ret primitiv forfatning«. Vejvæsnets forslag blev selvfølgelig det gældende, og i 1872 gennemførtes det østligste stykke af den nye landevej, altså stykket fra Grenå og op over bakken. Men der var endnu en betydelig del af det mellemliggende tilbage. Den indvundne trekant erhvervedes og lagdes til Plantagen, således at den altså nu havde fået en udvidelse både mod nord og mod syd.

Det forekommer mig, at samtidens udtalelse om en sag meget ofte kaster et langt bedre lys over denne end en senere tids omtale. Og jeg skal derfor her citere en hvis artikel fra 21. maj 1872: »Vor by kan just ikke rose sig af at have anvendt særdeles meget på at forskønne sine nærmeste omgivelser; og derfor fortjener det så meget mere påskønnelse, når der dog engang imellem gøres noget - om end nok så lidet - som vidner om sands for, hvad der er smukt, og vilje til også at ofre lidt derpå.

Et sådant vidnesbyrd afgiver i år den lille plantage her ved byen. Efterat der i adskillige år aldeles intet har været anvendt på dens forskønnelse, blev der for 3-4 år siden foretaget en udvidelse mod nord, men plantningen mislykkedes. Der er nu i sidste efterår og indeværende

forår plantet påny, og samtidig er det jordstykke, der ved anlægget af den nye Randers-landevej kom til at ligge mellem denne og Plantagen, planeret og beplantet og det fortjener at påskønnes, at der ved denne lejlighed er anvendt megen flid på i det hele taget at forskønne anlægget. Det regnfulde forår giver også håb for at plantningen denne gang vil lykkes. - Ønskeligt ville det være, om man fremdeles ville gå videre på den betrådte vej og f.eks. årlig anvende et lille beløb til efterhånden at fortsætte plantningen på terrænet mellem skole og Randers-lande-vejen, af hvilket en stor deel kun giver byen lidet eller intet udbytte.

Ved at omtale Plantagen skulle vi meddele publikum, at musikdirektør Carl Møller agter at lade udgå en indbydelse til byens indvånere til ved frivillige bidrag, at afholde omkostningerne ved, at der i sommer musiceres en gang ugentlig i Plantagen. Der kan vel næppe være tvivl om, at enhver ynder af musik med glæde vil bidrage dertil«.

Det nye anlæg

Som vi ser, hævdede der sig altså straks røster om, at man ikke skulle blive stående ved de to små udvidelser af Plantagen, som nu var en fuldbyrdet kendsgerning, men at man skulle skride til anlæg af en helt ny plantage fra den nye Randers landevej, langs [nuværende] Vestervej og helt hen til skolen. Det var det tidligere Fælleskær, som efterhånden var kommet direkte ind under kommunen ved afløsning af græsningsrettighederne, som før tilhørte byens grundejere. Men der var en lang vej frem, inden denne plan skulle blive realiseret. Det var jo noget, som ville koste mange penge, og de offentlige midler var dengang ganske forsvindende små og administreredes med stor sparsommelighed, således at der kun udgaves få rigsdaler til ting, som kunne kaldes »luk-sus«, og som ikke var ubetinget nødvendige. Først ved byrådsmødet

den 30. september 1877 indstillede det daværende plantningsudvalg, at den »del af Fælleskæret, som ligger mellem åen plantelandet, Randers landevej og en linie, dragen til et punkt 30 alen vest for den første bro over Kanalen [d.v.s. Kobroen], indtages til beplantning med skov ...«. Kort for inden havde konsul Momme meddelt byrådet, at han var villig til at bidrage med 2000 kr. til denne sags løsning, og det er vist nok ganske givet, at det er hans tilbud, som har bevirket at plantningsudvalget fremkom med sit forslag, og at byrådet straks vedtog dette. Samtidig dermed tilstillede byrådet konsul Momme en hjertelig takskrivelse for hans virkelig storstilede tilbud der altså på een gang gjorde det muligt at virkeliggøre en plan, som så længe havde ligget i skuffen. I skrivelsen benyttes udtrykket, at man takker for konsulens store bidrag til at skaffe Grenå »en skov«.

Næste år blev der så taget fat på arbejdet, idet man begyndte i den del af Kæret, som lå op til den nye Randers landevej, og hvor rebslager Balles bane engang havde gået. De følgende år fortsattes mod syd. I 1879 og i 1880 skænkede konsul Momme atter betydelige pengegaver til »fuldførelse af det begyndte skovanlæg«, 1000 kr. hvert af årene, fordelt på en årrække efter byrådets nærmere bestemmelse. Og det er derfor ikke uden grund, at der på den lille beskedne mindesten nede i anlægget, som et langt senere byråd lod rejse, slår:

GRUNDLÆGGELSEN AF
GRENAA LYSTANLÆG
SKYLDES I HOVEDSAGEN OFFERVILJEN
HOS DEN GODE BORGER
KONSUL
C. J. MOMME

Konsul Mommens Mindesten
i det ny anlæg.

I løbet af den næste snes år voksede denne »skov«, det ny anlæg, op, og allerede først i 90erne var praktisk talt alle større fester henlagt fra de gamle anlæg til »Festpladsen i Kæret«, som alle dengang kaldte den, og som mange ældre endnu den dag i dag siger. Det vil altså sige den smukke, træindrammede plads, som vi nu kender, og som på gamle kort står betegnet som »Plantelandet«. Men først, da Grenaa Haandværkerforening i 1902 byggede sommerpavillonen i udkanten af Festpladsen, fik denne helt sit nuværende præg.

Øst for Festpladsen, hvor nu skolens boldspilplads ligger, lå »Posthaven«, hvor fra Arilds tid byens postmester havde haft ret til frit at lade posthestene græsse. Den var forlængst gået over til byen som ejendom og udlejedes for en årrække ad gangen til den højstbydende. Den måtte ikke benyttes til kornsæd, men kun til græsning. I 1896 nedsattes lejeafgiften til 35 kr. årlig »med den motivering, at lejeren skulle finde sig i at afgive pladsen til dyrskuet, når det forlangtes, og at ingen del af den måtte opdyrkes«. Ved den tid flyttedes dyrkuerne altså derhen. Omkring 1900 gik den over til samtidig at blive kommuneskolens idrætsplads. Mellem Posthaven og »Plantelandet« lå et smalt træbevokset bælte, der hvor nu kastanierækken står. På dette sted havde garver Hald i 50erne og 60erne sit limkoger og sin have. Der fandtes endnu til efter 1900 rester der i form af et buskads af småtræer og buske. De ryddedes, og kun Kastaniallen blev stående. Og nu i sommer faldt altså også dennes vestlige side, så kun en række træer står tilbage som skel mellem de to pladser. Det vil være på sin plads her at nævne nogle enkelte af byrådets medlemmer, som i særlig grad har arbejdet for det nye anlægs plantning. I årene fra 78-82, da selve plantningen vedtoges og fandt sted, bestod udvalget af borgmester Krabbe og kancelliråd Lütken samt ekstraordinært af manufakturhandler P. Jensen.

Jeg har hørt gamle folk sige, at sidstnævnte i fremragende grad tog sig af arbejdet. Kort efter kom skoleinspektør Reventlow ind i udvalget, og hans interesse for og arbejde i plantningssagen er særdeles velkendt, således at det sikkert kan siges, at han i den følgende lille snes år var sjælen deri. Jeg har hørt fortælle at Reventlow i adskillige sager var konsul Mommes højre hånd næppe var uden andel i at Momme viste så stor økonomisk støtte til plantningen. Men jeg har også hørt at konsulen var så vant til, at Reventlow kom til ham med slige planer, at han stundom, når sidstnævnte kom til ham og ville fortælle om en ny god plan, sagde: »Er det noget, som koster penge?«

Efter Reventlows afgang som byrådsmedlem var det i mange år hotelejer Knudsen, som var plantningssagens ivrige talsmand i byrådet, og sammen med konsul Momme og skoleinspektør Reventlow er det naturligt at nævne ham som den tredje, hvis navn bør mindes i forbindelse med det nye anlægs første årtier.

Det gamle anlægs senere anvendelse

Vi vil så til slutning endnu en gang vende os til »det gamle Anlæg« og dets anvendelse. Til alle festligheder og møder, hvor der ikke kunne ventes alt for overvældende tilslutning, vedblev det at anvendes, længe efter at »Festpladsen i Kæret« var taget i brug. Og det kan vel faktisk siges, at først da kommunen i 1922 opbyggede den nye »Musikpavilion« lige bag ved Haandværkerforeningen, og da sommerkoncerterne henlægges dertil, først da overlodes det gamle anlæg fuldt ud til privatlivets fred.

Der ligger altså næsten et halvt århundrede mellem dette år og det tidspunkt, hvor vi slap fra den i det forgående. At gå i enkeltheder og nævne alle de festligheder, som har fundet sted dernede under de

Hotelejer C. Knudsen,
byrådsmedlem.
I mange år plantningsudvalgets formand
og virksomste medlem.

Musikdirekter N. Petersens orkester
først i 90erne.
I miden ses musikdirektør selv.

gamle høje træers kroner, ville føre alt for vidt. Som regel gav byrådet ret liberalt tilladelse til afholdelse af sådanne møder og fester. Dog ses det af byrådsforhandlingerne, at der også af og til er givet afslag med forskellig begrundelse. Derpå hentyder bl.a. et vers i en af Fausbølls Fastelavnsrevyer i 90erne:

»Vi har jo en Planlage, den er så lun og hyggelig,
åja, åja, åja og sing salia,
mod Venstrefolks Menage den skærmet bli'r betryggelig,
åja, åja, åja og sing salia«.

Men forresten er der holdt mængder af møder dernede, både kirkelige, folkelige og politiske. En gennemgang af byrådsforhandlinger og aviser godtgør, at alle datidens partier en eller flere gange har holdt møder og fester i plantagen, selv Socialdemokratiet, som jo ellers ikke dengang nød større velvilje i byrådet. Og sommerkoncerterne fortsattes stadig. De financieredes både i Carl Møllers og i musikdirektør Petersens tid ved, at en liste i forsommeren cirkulerede rundt i byen. Borgerne tegnede sig på den for et større eller mindre bidrag, som i reglen betaltes med det samme. Desuden støttede værten i »Skovlyst« vist nok også foretagendet med en lille sum. Da Møller omkring ved 1883 forlod byen overtog en af hans musikere, malermester Niels Petersen orkestret som dirigent og fortsatte med sommerkoncerterne. Derom skriver »Grenå Folketidende« for 11. juni 1883: »For første gang siden Grenå Musikkorps's tidligere dirigent, hr. Carl Møller, forlod byen kan man atter i morgen aften glæde sig ved at høre musikalske toner i vor lille pyntelig(?) plantage. Man må alle være den nuværende direktør, hr. Maler Petersen, meget taknemlig, fordi han har sat sig i spidsen for

musikken, og det fejler næppe, at han, der er i besiddelse af en overordentlig interesse for denne, en interesse, der er forbundet med en ikke liden theoretisk og praktisk færdighed, vil kunne bringe noget rigtig godt ud af sit arbejde i denne retning. Det er derfor en pligt, der påhviler enhver her i byen, at støtte ham, og navnlig er nu en god anledning dertil ved en rigtig tegning af bidrag på den cirkulerende liste. At hr. Petersen er i stand til at præstere noget smukt, kunne vi dristigt sige, idet vi blot henvise til fløjtesoloen, som han spillede ved Sangforeningens sidste koncert, der forener både talent og praktisk færdighed såvel som megen arrangementstalent«.

Dengang var Grenå jo ikke forvænnet med musik, og disse sommerkoncerter i det gamle anlæg havde et stort publikum, som nød musikken ved et glas øl eller en kop kaffe ved bordene, som var opstillet omkring den såre primitive, åbne musiktribune. Eller som sværmede med pigen under armen i Plantagens mere eller mindre dunkle gange.

Musikdirektør N. Petersen sad småt i det. Byen var alt for lille til, at en dirigent kunne leve udelukkende af denne virksomhed, selv om den suppleredes med andet arbejde af musikalsk art, som spilletimer o.l., og Petersen havde ret hurtigt lagt penselen på hylden. Han søgte flere gange byen om tilskud til disse sommerkoncerter, så han kunne blive fri for den årlige gang rundt med anmodning om bidrag. Men det var forgæves. Et enkelt år fik han et »gratiale« på 30 kr., men ellers afslag. Først da Petersen var rejst fra byen og Andreasen blev hans efterfølger, blev koncerterne kommunale, idet byrådet i 1900 bevilgede de 375 kr., hvorom der søgtes, imod at der som vederlag blev holdt 12 koncerter i sommerens løb.

En lang række skiftende restauratører har haft den lille biforretning, som værten af sommerbeværtningen nede i Plantagen frembød.

Runddelen i det gl. anlæg i sne år 1915.
Der var nu bedre elysning (gaslamper).
Tæt ved ses den primitive musiktribune.
Til højre ligger »Skovlyst«.

Længst tilbage i tiden var det, som allerede tidligere nævnt, gæstgiver A. Andersen, der i en årrække var ejer af »Skandinavien«. Og forresten kan det i al korthed siges, at også de følgende ejere eller forpagtere af »Skandinavien« har fortsat traditionen. Der har således været Jul. Højmark, Crone, Esben Rasmussen, N. O. Thygesen og M. Kjærulf. Og så endelig Brdr. Lassen, der ombyggede og i høj grad udvidede og forbedrede den lille træbygning, hvorfra serveringen foregik. Brdr. Lassen var de sidste indehavere, og de fungerede, indtil musikpavillonen idet nye anlæg opførtes og koncerterne henlagdes dertil.

Foruden de allerede nævnte musikaftener, skovfester m.m., som er afholdt i den gamle plantage, bør det anføres at også Landboforeningen har holdt fester dernede. Det var i den år række, da dyrskuerne afholdtes på Toften bag det daværende lille, beskedne Nytorv, det vil sige i tiden før og lidt ind i 90erne. Da var den påfølgende festlighed om aftenen henlagt til det gamle anlæg. Og ligesom så mangan gang ved Grundlovfesterne og de mange andre friluftsfester »gik dansen så let gennem lunden« på de opstillede estrader, der stod i den ene af de to runddele, som befandt sig omtrent midt i Plantagen, hvor den store åbne plads nu er.

Og nægtes kan det jo ikke, at der var en egen charme ved at danse så at sige direkte under de store, gamle træers kroner, som manglede på den nye festplads i Kæret. Og vist var der poesi ved det halvdunkle lys fra den række petroleumslyster, som var anbragt ved musiktri-

bunen og langs danseestraderne rækværk og senere hen i tiden med mellemrum hen ad vejen mod indgangslågen. Og navnlig var der poesi ved sommeraftenens tusmørke i de lange gange med det tætte løvtag, hvor lysene fra pladsen kun svagt skimtedes mellem stammerne, og hvorhen man kun hørte musikken som en dæmpet melodi i det fjerne,

Carl Svenstrup født 23. januar 1881 i Grenaa, død 17. februar 1964 i Grenaa, var bibliotekar, som blev modtager af Dannebrogordenen i 1947. Han er bedst kendt for sit mangeårige arbejde med Grenaa byhistorie.

Svenstrup blev født ind i en skomager familie i Østergade i Grenaa. Han gik ud af Grenaa private Realskole som 14-årig for at komme i lære som skomager. Efter læreårene drog han på valsen bl.a. i Tyskland, men vendte hjem for at læse til lærer. I 1906 blev han færdig som lærer fra Blaagaards Seminarium og vendte tilbage til Grenaa som lærer ved sin gamle realskole.

I forbindelse med 1. verdenskrig blev den daværende bibliotekar ved Grenaa Bibliotek indkaldt og Carl Svenstrup overtog arbejdet som bibliotekar. I 1947 blev han Ridder af Dannebrog og stoppede som lærer for udelukkende at hellige sig biblioteket og »Grenaa Bys Historie«, som han var påbegyndt udgivelsen af i 1933. Byhistorien har fyldt meget i Svenstrups liv, den udkom i perioden 1933-1957 og et komplet sæt indeholder 2.793 sider. Efter næsten 25 års arbejde var »Grenaa Bys Historie« færdig.

Grenaa Købstad bekostede i 1951 et maleri af Svenstrup, der er ophængt på rådhuset i Grenaa. I november 1954 fratrådte han som bibliotekar og i 1958 blev han æresborger i Grenaa. Svenstrup var gift to gange og overlevede begge hustruer, fik to drenge, var aktiv vinterbader og ivrig amatørfotograf. Han døde den 17. februar 1964 på De gamles Hjem, Lillegade 48 i Grenaa.